

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۲/۹

فصل نامه علمی - پژوهشی مشرق موعود
سال دوازدهم، شماره ۴۷، پاییز ۱۳۹۷

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۷/۱۹

تحلیل «نظام انتظار» با رویکرد استراتژیک (swot)

حامد پوررستمی^۱

محمدحسین رحمتی^۲

چکیده

نگرش نظام‌گون (سیستمی) به اندیشه انتظار و مهدویت، می‌تواند ابعاد و زوایای بیشتر و روشن‌تری را فراروی جوامع هدف قرار دهد. مدل swot، مدلی راهبردی به «نظام انتظار» است که به تحلیل و ارزیابی چهار مؤلفه «ظرفیت‌ها» و «آسیب‌ها» (مؤلفه‌های درون سیستمی) «فرصت‌ها» و «تهدیدها» (مؤلفه‌های برون سیستمی) می‌پردازد. در این تحقیق براساس راهبردهای چهارگانه مدل swot، یعنی so-wo-st-wt چهار راهبرد مهم در نظام انتظار ارائه شده است که عبارتند از: راهبرد «تقویت - هدایت» برای so، راهبرد «رفع - هدایت» برای wo، راهبرد «تقویت - دفع» برای st و راهبرد «رفع - دفع» برای wt. یافته‌ها حکایت از آن دارد که براساس نگرش راهبردی swot، مؤلفه‌های نظام انتظار در تطابق و همگونی معنادار با آموزه‌های روایی بوده و به سوی تحقق نصاب‌های ظهور به پیش می‌رود و با اتخاذ و کاربست بیشتر راهبردهای فوق‌الذکر، نرخ رشد زمینه‌سازی و تحقق نصاب‌ها در نظام انتظار افزون‌تر خواهد شد. از جمله نوآوری‌های این نوشتار عبارتند از: تشخیص و تبیین مؤلفه‌های نظام انتظار و تطبیق آن با مدل swot و همچنین استنباط و تحلیل راهبردهای اتخاذی فراروی است. گفتنی است روش تحقیق از حیث نوع و سطح خروجی داده، نظری بوده و از حیث شیوه

۱. عضو هیئت علمی دانشگاه تهران (نویسنده مسئول) (purrostami@ut.ac.ir).

۲. عضو هیئت علمی دانشگاه تهران.

جمع‌آوری داده، تحلیلی-توصیفی با رویکرد کتابخانه‌ای است. از این رو، ملاک انتخاب مؤلفه‌ها و راهبردهای فوق، با محوریت تطبیق و تحلیل آموزه‌های دینی می‌باشد در حالی که غالباً در پژوهش‌های دینی مدل SWOT محور، اساس کار، میدانی و ابزارهای گردآوری مصاحبه‌ای با جامعه آماری محدود است.

واژگان کلیدی:

نظام انتظار، مدل SWOT، ظرفیت‌ها، آسیب‌ها، فرصت‌ها، تهدیدها.

مقدمه

اندیشه انتظار و مهدویت یکی از مهم‌ترین و راهبردی‌ترین اندیشه‌ها در شیعه است که از وجوه مختلفی قابل بررسی و پژوهش است. یکی از این وجوه، نگرش نظام‌واره‌ای یا سیستمی است. یعنی جریانی که به مجموعه‌های مرتبط هدفمند، معنا می‌دهد و آنها را تبیین و تحلیل می‌کند و از مبنا، مقصد، روش و مراحل مشخص برخوردار است (پورسیدآقایی، ۱۳۸۹: ۹۱). همان‌طور که در واژه نظام مفهوم انسجام و سامان‌دهی اجزا و عناصر به چشم می‌خورد (ابن منظور، ۱۴۰۵ق: ذیل خیط)، در اندیشه مهدویت نیز این معنا مشهود و محسوس است به طوری که در راهبرد مهدوی تمامی ظرفیت‌های هستی‌شناسانه و انسان‌شناسانه به طور منسجم و منظم گردآمده و در راستای هدفی معین به کار گرفته می‌شود.

از این رو کاربرد تعبیر «نظام انتظار»، به منظور تحلیل اجزای آن، تعبیر بیراهه نیست، بلکه تفکر مهدوی یک تفکر نظام‌واره‌ای بوده و یکی از روش‌های تحلیل این نظام منسجم، تحلیل‌های راهبردی است. در این میان مدل SWOT، مدلی مناسب و کاربردی بوده که در آن «نظام انتظار» به دو بخش نظام درونی انتظار و نظام برونی انتظار تقسیم شده و مؤلفه‌های هر یک مورد بررسی قرار می‌گیرند.

گفتنی است روش تحقیق تحلیلی-توصیفی بوده که با ابزار گردآوری کتابخانه‌ای و دیجیتالی به پردازش داده‌ها و اطلاعات خام خواد پرداخت.

گفتنی است روش تحقیق از حیث نوع و سطح خروجی داده، نظری بوده که در آن توصیف و تحلیل چند متغیر جهت رسیدن به معرفتی و مدلی نو و تبیین رابطه آنها هدف قرار گرفته است. تحقیق از حیث شیوه جمع‌آوری داده، تحلیلی-توصیفی بوده که اطلاعات با رویکرد فیش‌برداری کتابخانه‌ای گردآوری شده و سپس مورد تجزیه و تحلیل عقلانی قرار گرفته است. از این رو تحقیق از حیث ابزار جمع و گردآوری داده، فیش‌برداری از منابع و اسناد مکتوب و

دیجیتال است.

نظام انتظار

در لغت، نظام به معنای ریسمان و نخ‌ای است که با آن دانه‌های مروارید و نظایر آن را به رشته می‌کشند. از این رو در این واژه، مفهوم انسجام و سامان‌دهی اجزا و عناصر به چشم می‌خورد (ابن منظور، ۱۴۰۵ق: ذیل خیط). از این رو در هر نظامی لازم است تمامی ظرفیت‌ها و امکانات علمی و عملیاتی جهت سازماندهی و هماهنگی اجزا و فرایندهای برنامه به منظور تحقق اهداف ترسیمی مورد توجه قرار گیرد. در واقع از یک نظام جامع، انتظار می‌رود که به مجموعه‌ها و اجزای مربوطه معنا دهد و مبنا، مقصد و روش و مراحل خود را تبیین و مشخص کند (پورسیدآقایی، ۱۳۸۹ش: ۹۱). نظام انتظار را نیز می‌توان برنامه‌ای جامع دانست که براساس دین و فرهنگ مهدویت و انتظار شکل گرفته و اهداف خاصی را دنبال می‌کند. یکی از اهداف موجود، تحلیل راهبردی ظرفیت‌ها و آسیب‌های مسئله انتظار موعود است که با رویکردهای مختلفی می‌تواند صورت پذیرد. یکی از رویکردهای مدل swot است.

نگرش راهبردی (استراتژیک)

اساساً مفهوم راهبرد یا استراتژی^۱ به معنای فن، هدایت، تطبیق و هماهنگ‌سازی نیروها جهت نیل به اهداف جنگ در علوم نظامی به کار گرفته شد. اما این مفهوم به تدریج توسعه یافته و در حوزه‌های دیگر نیز به کار گرفته شد. میتزبرگ تعریف کوتاهی راجع به استراتژی ارائه داده است. از نظر وی استراتژی عبارت است از الگوی به جریان انداختن تصمیمات (Mintzberg and Waters, 1985p: 25).

البته نگرش و تفکر راهبردی و استراتژیک به شکل دادن و نظم دادن به آشفتگی معنا شده است. یعنی این که شخص قادر است در ذهن خود نظم و هماهنگی به وجود بیاورد و تفکرش منسجم باشد (ایچی اومی، ۱۳۷۱ش: ۵۹). که این تعریف بی‌ارتباط با تعریف میتزبرگ نیست، چرا که شرط تحقق تصمیمات، نظم‌دهی و انسجام اجزا در عالم ذهن و عین می‌باشد. از منظر نویسنده، راهبرد، هنر و برنامه جامع بهره‌گیری از حداکثر ظرفیت‌های موجود جهت دستیابی به اهداف مشخص می‌باشد که حاصل ترکیب مدون و منسجم بینش‌ها و روش‌ها بوده و می‌تواند در هر یک از عرصه‌های فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی طراحی شود.

1. strategy

از این رو در نگاه کلان، مدل SWOT می‌تواند مجموعه ظرفیت‌های نظام مهدوی را جهت استفاده حداکثری به منظور زمینه‌سازی و انتظار سازنده فراهم کند. در واقع نگرش کلان و تحلیل درست از پدیده‌ها، خود نگرشی راهبردی قلمداد می‌شود که بخشی از نظام فکری جامع و به هم پیوسته در نظام تفکر مهدوی را شامل می‌شود و موجب می‌شوند اجزای یک مجموعه ملائمت و سازگاری داشته باشند.

مدل (SWOT)

مدل SWOT یکی از ابزارهای مهم مدیریت استراتژیک است که در فرایند تجزیه و تحلیل‌های محیطی و درونی و خلق استراتژی‌های متناسب با شرایط محیطی و درونی به کار برده می‌شود. هرچند کاربرد رایج این مدل اصلاً مربوط به برنامه‌ریزی استراتژیک سازمان‌های تولیدی و خدماتی است، ویژگی‌های منحصر به فرد آن، این امکان را فراهم می‌آورد تا در تجزیه و تحلیل‌های موضوعات مختلف در سطوح فراسازمانی نیز به کار برده شود. (فیض، ۱۳۸۷ش)

مدل SWOT، ابزار مناسبی جهت تحلیل و ارزیابی «نظام انتظار» و روند زمینه‌سازی است. چرا که این مدل یکی از ابزارهای استراتژیک تطابق نقاط قوت و ضعف درون سیستمی با فرصت‌ها و تهدیدات برون سیستمی است. از نگاه این مدل، یک استراتژی مناسب قوت‌ها و فرصت‌ها را به حداکثر و ضعف‌ها و تهدید را به حداقل ممکن می‌رساند. این منطق اگر درست به کار گرفته شود نتایج بسیار خوبی برای انتخاب و طراحی یک راهبرد اثربخش خواهد داشت و از جمله متدهای کارآمد مدیریت استراتژیک به شمار می‌آید (مولایی هاشجین، ۱۳۸۹: ۱۰۰).

با این نگرش، در نظام انتظار با چهار مؤلفه ظرفیت‌ها، آسیب‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها روبرو هستیم که در نظام درونی انتظار، دو حیث ظرفیت‌ها و آسیب‌ها و در نظام برون انتظار، دو حیث فرصت‌ها و تهدیدها مورد ارزیابی قرار می‌گیرند و حاصل این تحلیل و ارزیابی، می‌تواند ارائه شناخت بهتر نسبت به روند زمینه‌سازی و محاسبات تصمیم‌ساز باشد. به بیان دیگر، نگرش سیستمی و راهبردی به «نظام انتظار» از جهاتی چند حائز اهمیت است که از جمله آنها شناخت سیستمی شاخصه‌ها و مؤلفه‌های انتظار جهت تبیین و تحلیل وضع موجود، پیش‌بینی روند زمینه‌سازی و در نهایت ارزیابی نصاب‌های ظهور است.

در واقع اگر ظرفیت‌ها و چالش‌های درونی و فرصت‌ها و تهدیدهای برون (چهار مؤلفه SWOT) درست ارزیابی شود، خطای محاسباتی رخ نمی‌دهد. از سوی دیگر، اگر نظامی و یا ملتی دچار خطای محاسباتی شد، به دنبال خود یأس و رکود روانی و میدانی را در همه موضوعات (از

جمله نظام انتظار و زمینه‌سازی) به همراه دارد و این آغازی برای پایان است. اساساً یکی از مصادیق بارز آیه شریفه ﴿وَلَا تَيَاسُوا مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِنَّهُ لَا يَيْئَسُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ﴾ (یوسف: ۸۷) ناامیدی نسبت به امر فرج است که حتی این یأس ویرانگر، مراتبی از کفر را در بردارد. چرا که مفسران، (روح) را تنفس و نسیم عطر دل‌انگیز و بر همین اساس (روح الله) را فرج و گشایش الهی معنا کرده‌اند و حسب ظاهر آیه تنها اهل کفر هستند که از فرج الهی ناامید می‌شوند. (فخررازی، ۱۴۲۰ق: ج ۱۸، ۵۰۱؛ سیدرضی، بی‌تا: ۱۷۴).

امروزه مهم‌ترین هدفی که دشمن دنبال می‌کند، تحقق این نقشه یعنی القای ناامیدی با روش خطای محاسباتی است. در نگرش رهبری انقلاب، وقتی ملتی با محاسبه درست و با پیدا کردن نقطه صحیح کار، به پیش رود، قطعاً به نتایج مطلوب خواهد رسید و بدون تردید، آینده روشنی خواهد داشت.^۱ این آینده‌نگری امیدوارانه، محصول محاسبات درست است و دقت محاسباتی نیز در پرتو تحلیل و تجزیه مؤلفه‌های چهارگانه نظام انتظار رقم خواهد خورد. حسب آن چه گذشت، مسئله فراروی مقاله تحلیل و ارزیابی چهار مؤلفه ظرفیت‌ها و نقاط قوت،^۲ آسیب‌ها و نقاط ضعف،^۳ فرصت‌ها^۴ و تهدیدها^۵ بر اساس مدل راهبردی (swot) است، که خروجی این تحلیل، شناخت روند زمینه‌سازی و ارزیابی نصاب‌های ظهور خواهد بود که از جنبه‌های نظری و میدانی حائز اهمیت است.

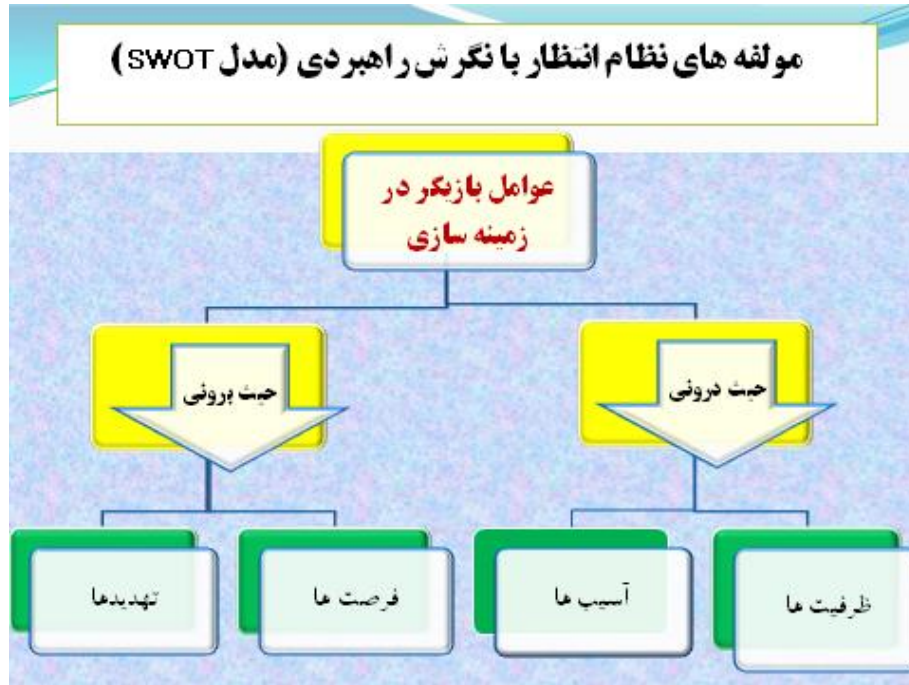
تحلیل مؤلفه‌های نظام انتظار

نظام انتظار از منابع، مبانی و مؤلفه‌های مشخصی برخوردار است که به این نظام غنا و انسجام بخشیده است. در عین حال نباید تأثیر ملموس قوت و غنای منابع و مبانی این نظام را در مؤلفه‌های آن نادیده گرفت. به دیگر بیان در پرتو این منابع و مبانی، استفاده از ظرفیت‌ها و فرصت‌ها پررنگ‌تر و خطر آسیب‌ها و تهدیدها کم‌رنگ‌تر می‌گردند. اگرچه محور این تحقیق، بررسی مؤلفه‌های نظام انتظار است، اما تحلیل کیفی و کمی منابع و مبانی نیز موضوع مهمی است که مناسب است در مجال دیگر بدان پرداخته شود.

همان‌طور که پیش از این گذشت، یکی از روش‌های ارزیابی نظام انتظار، تحلیل مؤلفه‌های آن با نگرش راهبردی swot است که به ظرفیت‌ها و چالش‌های درونی و فرصت‌ها و

۱. ر. ک: رهبر معظم انقلاب در دیدار مسئولان و کارگزاران نظام: ۱۶ تیرماه ۱۳۹۳.

2. Strength
3. Weakness
4. Opportunity
5. Threat

ظرفیت ها

فرد آر دیوید در کتاب *مدیریت استراتژیک* بر این باور است که نقاط قوت و ضعف داخلی در زمره فعالیت های قابل کنترل سازمان قرار می گیرند که سازمان آنها را به شیوه بسیار عالی یا بسیار ضعیف انجام می دهد. یکی از فعالیت های اصلی مدیریت استراتژیک این است که نقاط قوت و ضعف دوایر و واحدهای سازمان را شناسایی و آنها را ارزیابی کند. سازمان ها می کوشند استراتژی هایی را به اجرا درآورند که نقاط قوت داخلی تقویت شود و ضعف های داخلی برطرف گردد (دیوید، ۱۳۷۹ش: ۳۷).

در نظام انتظار نیز باید نقاط قوت، تقویت و نقاط ضعف رفع و دفع گردند. از این رو لازم است روی ظرفیت ها بیش از پیش کار علمی صورت گیرد و ابعاد نقش آفرینی آن در نظام انتظار برای جوامع هدف تبیین شود. اساساً یکی از شاخصه های بارز نظام انتظار، برخورداری از ظرفیت های فوق العاده و بی بدیل است که از مهم ترین آنها می توان به منشور وحیانی نظام انتظار اشاره نمود. این منشور بسان نقشه راهی مدون و عمیق، به همه اجزای نظام انتظار پویایی و عمق بخشیده است. در این نظام کلیه مبادی مبداشناختی، غایت شناختی،

قلمروشناختی و راهکارشناختی، بر اساس دین استوار است که در مجموع یک راهبرد دینی را ارائه می‌دهد.

این میراث معرفتی و فرهنگ غنی نقش مهمی در ساخت جان و جهان و ملت و دولت دارد. بدون تردید، یکی از خروجی‌ها این نظام معرفتی و وحیانی، رویش نظام ولایی است که موجبات پدیداری «باس شدید» را برای دشمنان فراهم کرده است. از همین روست که نوک پیکان اقدامات دشمنان نظام انتظار، به سوی نظام ولایی نشانه رفته است. چرا که آنها به خوبی می‌دانند که نظام ولایی چه از حیث حدوث و چه از حیث بقا بر اساس منشور وحیانی و دکتترین مهدویت استوار بوده و چنین دکتترینی قادر است ضمن بیداری عمومی و سوق جهانیان به سوی معرفت و عقلانیت، موجودیت نظام سلطه را تهدید و حساب زوال ناپذیری و هیمنه آنها در آستانه ترکیدن قرار دهد. از این رو باید اعتراف نمود که هژمونی استکبار در راستای سیاست زمینه‌سوزی ظهور، در تشخیص مهم‌ترین و کارآمدترین عامل زمینه‌ساز ظهور یعنی نظام ولایی دچار اشتباه نشد و تاکنون نیز به خطا نرفته است و از این رو می‌بینیم که از تمامی ظرفیت‌های موجود در حوزه‌های سیاسی، نظامی، اقتصادی و

فرهنگی بهره گرفته و تهاجم شدیدی را علیه نظام ولایی به راه انداخته است (پوررستمی، ۱۳۸۹: ۱۳۱). بخشی از این اقدامات که علیه حکومت ولایی و تفکر مهدوی آن به کار گرفته شده است عبارتند از:

۱. تحمیل جنگ هشت ساله علیه ایران؛
۲. تحریم اقتصادی؛
۳. تهاجم فرهنگی؛
۴. فشارهای سیاسی؛
۵. حمایت از پروسه شخصیت پردازی و مهدی تراشی؛
۶. تخریب پایه های فکری مهدی باوری از طریق ژست های علمی و با ادعای شرق شناسی؛
۷. حمایت از خودباختگان و سرسپردگان مانند احمد کسروی، سلمان رشدی و احمد الکاتب؛

۸. تحریف اندیشه ناب مهدویت و انتشار آنها در کتب و رسانه های پرمخاطب دنیا.^۱ در واقع بنیان گذار این نظام یعنی امام خمینی علیه السلام، برپایی و بقای این نظام را در گرو پای بندی به منشور و حیانی و مبانی محکم مبداشناختی، غایت شناختی، قلمروشناختی و راهکارشناختی آن می داند. به عنوان مثال وی بر این باور بود که فقه برای همه امور، قانون و آداب خاص خود را دارد و حتی برای انسان - پیش از آن که نطفه اش منعقد شود تا پس از آن که به گور می رود، قانون وضع کرده است. از منظر وی، هیچ موضوع حیاتی نیست که اسلام تکلیفی برای آن مقرر نداشته و حکمی درباره آن نداده باشد (خمینی، بی تا: ۱۰). از این رو، چنین به دست می آید که امام علیه السلام، یک نظام سازی همه جانبه را از فقه جواهری انتظار دارند. فقهی که دربردارنده تمام خرده سیستم های اجرایی و عملی جامعه در عرصه های فرهنگ، اقتصاد و سیاست باشد.

نکته در خور توجه آن که از منظر امام راحل علیه السلام، ظرفیت منشور و حیانی نظام انتظار و برپایی نظام ولایی ارتباط مستقیم و در هم تنیده ای با موضوع زمینه سازی پیدا می کند. بیانات معمار این نظام، خود گویای این حقیقت سترگ است:

به جمهوری اسلامی که ثمره خون پدران تان است تا پای جان وفادار بمانید و با آمادگی خود و صدور انقلاب اسلامی و ابلاغ پیام شهیدان زمینه را برای قیام منجی

۱. بخشی از موارد فوق برگرفته از کتاب در انتظار ققنوس اثر سیدنا مرهاشم العمیدی و ترجمه و تحقیق مهدی علیزاده، می باشد. (عمیدی، ۱۳۸۲: ۳۱۵-۳۱۷)

عالم و خاتم الاوصیاء، مفخر الاولیاء، حضرت بقیة الله ﷺ فراهم سازید (خمینی، بی تا: ۴۱۵).

بر این اساس، امام راحل ﷺ نظام اسلامی و صدور آن در میان جهانیان را، زمینه ساز ظهور دانسته و در جای دیگر بر این نکته پای می فشارد که آغاز انقلاب مردم ایران، در واقع نقطه شروع انقلاب بزرگ جهان اسلام به پرچمداری حضرت حجت عَلَيْهِ السَّلَامُ وَوَجْهَ التَّوَكُّلِ بوده و اداره کشور به هیچ وجه نباید مسئولان را از اهداف عظیم انقلاب که همان ایجاد حکومت جهانی اسلام است، منصرف کند. (خمینی، بی تا: ۱۰۷-۱۰۸). این مهم باعث شده بسیاری از پژوهشگران نظام اسلامی و ملت ایران را یکی از بارزترین مصادیق گروه «زمینه سازان ظهور» قلمداد کنند که در روایاتی نظیر «یخرج ناس من المشرق فیوظئون للمهدی سلطان» (مجلسی، ۱۴۰۳: ۸۷؛ ابن ماجه، بی تا: ۴۰۸۸). تجلی یافته است. بدین معنا که جمعی از مشرق زمین، برای آماده سازی مقدمات حکومت امام مهدی عَلَيْهِ السَّلَامُ اقدام می کنند و در این امر موفق می شوند.

گفتنی است ظهور نظام اسلامی و ملت مؤمن ایران به مثابه ظهور باس شدید و جدید است که محاسبات دشمنان را بهم ریخته است. آیات ۴ تا ۸ سوره اسراء را می توان در همین راستا ارزیابی نمود که اشاره به ظهور قدرت و باس شدید و جدیدی دارد: «وَقَصَيْنَا إِلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ فِي الْكِتَابِ لَتُفْسِدُنَّ فِي الْأَرْضِ مَرَّتَيْنِ وَلَتَعْلُنَّ عُلُوًّا كَبِيرًا» یعنی ما در توراتی که بر بنی اسرائیل فرستادیم حکم قطعی کردیم که شما دو بار در جامعه فساد و تبهکاری می کنید، هم چنان که به زودی بر دیگران برتری جویی و طغیان بزرگی خواهید نمود. در ادامه آمده است: «فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ أُولَاهُمَا بَعَثْنَا عَلَيْكُمْ عِبَادًا لَنَا أُولَىٰ بَأْسٍ شَدِيدٍ» چون وقت مجازات شما بر نخستین فساد و تبهکاری تان رسید، بندگانی که منسوب به ما هستند، به سویتان می فرستیم، بندگانی با صلابت و سرسخت که بر سرتان فرود آیند. در همین راستا عیاشی از امام محمد باقر عَلَيْهِ السَّلَامُ نقل می کند که «اولی باس شدید» در آیه فوق چه کسانی هستند؟ حضرت فرمودند: اینها از اصحاب و انصار امام زمان عَلَيْهِ السَّلَامُ در آخرالزمان هستند. به خصوص آن که در روایتی دیگر امام صادق عَلَيْهِ السَّلَامُ سه مرتبه قسم یاد می کنند: آن اشخاص که می آیند و اگر ایمان در ثریا باشد به آن دست می یابند و یهود را سرکوب می کنند، «والله هم اهل قم» اینها اهل قم هستند (مجلسی، ۱۴۰۳: ۲۱۶). البته در این روایت شهر قم را می توان به عنوان نماد و قلب انقلابی نظام ایران قلمداد و در واقع جلوه ای از ظرفیت های ناب قوم مشرق زمین برای زمینه سازی تلقی کرد. به ویژه آن که این ظرفیت سترگ در کلام معمار انقلاب بدین شکل رخ می نمایاند که «دست عنایت خدای تبارک و تعالی به سر این ملت کشیده شده است، و ایمان آنها را تقویت فرموده

است که یکی از علائم ظهور بقیة الله علیه السلام است» (خمینی، بی تا: ۱۳۰).

آسیب‌ها

روشن است که در نظام انتظار، آسیب‌ها و چالش‌ها محصول منشور و حیانی نظام نیست بلکه به عملکرد نیروی انسانی برمی‌گردد. در مدل SWOT آسیب‌ها، مؤلفه‌ای درون سیستمی است. برخلاف تهدیدها که از برون، نظام انتظار را تهدید می‌کند. از این رو قلمرو آسیب‌ها، به نظام درونی انتظار یعنی شیعیان مهدی باور دوازه امامی برمی‌گردد.

همان‌طور که پیش از این گذشت، به باور استراتژیست‌هایی مانند دیوید، نقطه ضعف داخلی (درون سیستمی)، در زمره فعالیت‌های قابل کنترل سازمان هستند و این عملکرد نیروی انسانی و جبهه انتظار است که می‌تواند نقش موثری در زمینه‌سازی نظام انتظار داشته باشد. از سوی دیگر، بهترین راه شناخت آسیب‌ها در نظام انتظار، رجوع به سخنان معصومین به خصوص مهدی موعود علیه السلام است. به عنوان مثال در روایت شریف امام عصر علیه السلام سخن از آن است که اگر شیعیان در وفای به عهد و پیمان‌شان یکدل و همگام بودند، ظهور و لقای رخ یار به تأخیر نیافتاده و صبح دیدار حضرتش زودتر طلوع می‌نمود. امام در نامه خود به شیخ مفید چنین می‌نویسد:

و اگر شیعیان ما - که خداوند برای طاعت خود توفیق‌شان دهد - در وفای به عهدی که با آنان شده است یکدل بودند، هر آینه تشرف آنان به یمن ملاقات ما به تأخیر نمی‌انجامید و همای سعادت دیدار ما به خاطر معرفتی که آنان به حق و صداقتی که نسبت به ما دارند به سرعت بر فراز خانه آنها می‌نشست. لکن ناملایماتی که از ناحیه آنان به ما می‌رسد که ابداً مورد انتظار ما نیست آنها را از دیدار ما محروم گردانیده است.^۱

این روایت بیانگر رابطه مستقیم میان خوش عهدی مردم زمانه و تعجیل در زمینه‌سازی فرایند ظهور می‌باشد و به نظر می‌رسد مهم‌ترین آسیب در نظام انتظار یا دست کم یکی از مهم‌ترین آسیب‌ها، همین مقوله‌ای باشد که در کلام امام انعکاس یافته است و شیعیان با رفع یا کم کردن این آسیب، گامی بنیادین در نظام انتظار و زمینه‌سازی برداشته‌اند.

نکته دیگر آن‌که، آن‌چه در روایت شریف امام عصر علیه السلام بر آن تصریح شده است، موضوع

۱. ولو أن أشیاعنا - وفقهم الله لطاعته - علی اجتماع من القلوب فی الوفاء بالعهد علیهم لما تأخر عنهم الیمن بلقائنا و لتعجلت لهم السعادة بمشاهدتنا علی حق المعرفة و صدقها منهم بنا، فما یحسبنا عنهم إلا ما یتصل بنا مما نکرهه ولا نؤثره منهم. (ر. ک: طوسی، ۱۳۶۵: ج ۱، ۴۰؛ مفید، بی تا: ۱۱؛ راوندی، بی تا: ج ۲، ۹۰۳)

اجتماع و انسجام مردم بروفای به عهد می‌باشد. در واقع دغدغه مورد اشاره امام زمان علیه السلام، بیش از آن‌که جنبه فردی داشته باشد، حیث فرافردی و اجتماعی دارد. با توجه به ادامه روایت، به نظر می‌رسد حرکت اجتماعی مردم حول محور دین و دین‌شناسان آگاه به زمانه، یکی از مهم‌ترین مصادیق وفای به عهد معهود باشد. چرا که هیچ عاملی به اندازه پذیرش ولایت فقها و عالمان دینی که در سایه ولایت ائمه معصومین علیهم السلام هستند، نمی‌تواند موجبات این اجتماع و انسجام را پدید آورد. و این یکپارچگی و هم‌رنگی در مرجعیت دینی خود رافع بخشی از موانع ظهور و زمینه‌ساز آن خواهد بود.

علامه تهرانی علت غیبت را در نظام انتظار، آسیب نقص و فتور در مردم دانسته نه در امام غایب و پس از ذکر مرقومه امام به شیخ مفید می‌نویسد:

بنابراین معلوم می‌شود علت عدم ظهور، افتراق آراء و عدم اتحاد دل‌هاست بروفای به عهدی که با آنان شده است، و این تقصیری است بزرگ از شیعیان بلکه از جمیع امت. و تمام محرومیت‌ها از فقدان انصاف و گسترش ظلم و بیداد و شرك و اعتساف با تمام مظاهر زشت و ناپسندش، همه و همه معلول این فتور و سستی و بالتیجه غیبت آن حضرت است (حسینی تهرانی، ۱۴۲۶ق: ج ۳، ۲۸).

به هر روی عدم اجتماع بایسته شیعه حول فقهای آگاه به زمان، آسیبی جدی است و دیگر آسیب‌های جبهه شیعیان نیز از این آسیب نشأت می‌گیرند. این موضوع از جمله مواردی است که در توقیع شریف حضرت به اسحاق بن یعقوب مورد تاکید قرار گرفته و در آن امام مردم را در حوادث و پیشامدهای روزگار به راویان حدیث (دانشمندان حدیث‌شناس و دین‌شناس مکتب اهل بیت علیهم السلام) ارجاع داده و آنها را حجت خود بر مردم معرفی نمودند. (صدوق، ۱۴۰۵ق: ۴۸۴؛ شیخ مفید، ۱۴۱۴ق: ۱۰؛ شیخ طوسی، ۱۴۱۱ق: ۲۹۱؛ طبرسی، ۱۳۶۸ق: ج ۲، ۲۸۳؛ اربلی، ۱۹۸۵م: ج ۳، ۳۳۹)^۱ از این روست که رجوع مردم به عالمان دینی هم خود مصداقی از وفای به عهد است و هم آن‌که عمل به عهد دیگر در گرو اخذ معارف و احکام دین از عالمان دینی است.

فرصت‌ها

از نگاه مدیریت استراتژیک، حیث برونی مدل swot، شامل فرصت‌ها و تهدیدات خارجی

۱. وأما الحوادث الواقعة فارجعوا فيها إلى رواة حديثنا فانهم حجتي عليكم وأنا حجة الله عليهم. استاد علی اکبر غفاری ذیل این حدیث شریف مراد از روایات حدیث را فقهای دانای به حدیث دانسته که خاص و عام و محکم و متشابه احادیث را شناخته و صحیح از سقیمش را تشخیص می‌دهند. ر. ک: حاشیه حدیث در کمال الدین و تمام النعمة (صدوق، ۱۴۰۵: ۴۸۴)

می‌شود. مقصود از فرصت‌ها و تهدیدات خارجی، رویدادها و روندهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، بوم‌شناسی، محیطی، سیاسی، قانونی، دولتی، فن‌آوری، و رقابتی است که می‌توانند به میزان زیادی در آینده سازمان (یا نظام) منفعت یا زیان برسانند. گفتنی است فرصت‌ها و تهدیدها به میزان زیادی خارج از کنترل یک سازمان است. از این رو از واژه خارجی (برونی) استفاده می‌کنند (دیوید، ۱۳۷۹ش: ۳۵).

از آن جایی که فرصت‌ها و تهدیدات جزء مؤلفه‌های برونی یک سیستم و نظام هستند، از این رو فرصت‌ها و تهدیدات نظام انتظار را باید ناظر به جریان‌ها و پدیده‌های برون‌شیعی (برون‌سیستمی) دانست. بر اساس این نگرش، فرصت‌ها مقوله‌ای است که به نظام برونی انتظار تعلق داشته و شامل جریاناتی است که نگرش آنها به مهدویت و انتظار با نگرش شیعی متمایز است. از این رو طیف وسیعی از دوست و دشمن را شامل می‌شود.

این جریان‌ها و قدرت‌های برون‌شیعی به سهم خود، خواسته یا ناخواسته، فرصت‌های زیادی را برای نظام انتظار ایجاد کرده‌اند. در واقع رویدادها و روندهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، بوم‌شناسی، محیطی، سیاسی که در عصر کنونی به واسطه عملکرد نظام‌ها و قدرت‌های برون‌شیعی خلق شده، اگرچه در نگاه خرد ممکن است چالش و تهدیدی قلمداد شود اما در نگاه کلان، نوعی فرصت برای نظام انتظار به شمار می‌آید. به عنوان مثال ناکارآمدی راهبردها و سیاست‌های لیبرالی و شبه لیبرالی در سطح منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای، عاملی تأثیرگذار در نظام انتظار و مقوله زمینه‌سازی محسوب می‌شود. به دیگر بیان، «یأس منطقه‌ای» ملت‌ها از سیاست‌های دولت‌های منطقه، «بیداری اسلامی» را پدیدار کرد و «یأس جهانی» از نظام سلطه جهانی، «بیداری جهانی» را رقم خواهد زد. شاید بتوان پدیداری پدیده «یأس فراگیر» را از مهم‌ترین نشانه‌ها و شرایط ظهور برشمرد که در پی خود، پدیده «اضطرار به منجی» را در جان ملت‌ها خواهد نشانید.

در همین راستا است که جامعه‌شناس مشهور، یواخیم واخ، وضعیت موجود جهانی را «بحرانی» قلمداد کرده و تمدن غرب و شرق در آن نامناسب می‌بیند و از سوی دیگر دین را عامل تکمیل‌کننده جامعه انسانی و فهم عملکرد جامعه ارزیابی می‌کند (واخ، ۱۳۹۴ش: ۵). آوین تافلر متفکر و نظریه‌پرداز معاصر در این باره می‌نویسد:

فهرست مشکلاتی که جامعه ما (غرب و به ویژه آمریکا) با آن مواجه است، تمامی ندارد. با دیدن فروپاشی پی‌پی‌نهادهای یک تمدن صنعتی در حال جان‌کندن، به درون غرقاب بی‌کفایتی و فساد، بوی انحطاط اخلاق آن نیز مشام را می‌آزارد. در

نتیجه، موج ناخشنودی و فشار برای تغییرات فضا را انباشته است. در پاسخ به این فشارها هزاران طرح ارائه می‌شود که همگی مدعی‌اند، اساسی و بنیادی یا حتی انقلابی هستند، اما بارها و بارها مقررات و قوانین و طرح‌ها و دستورالعمل‌های جدید که همگی به منظور حل مشکلات ما تهیه و تدوین شده‌اند، کمانه می‌کنند و بر وخامت مشکلات ما می‌افزایند و این احساس عجز و یأس را دامن می‌زنند که هیچ فایده‌ای ندارد و مؤثر نیست.

وی در ادامه به نکته قابل توجه‌ای اشاره می‌کند و آن گره زدن ناکارآمدی سیاست‌های جهانی با موضوع نیازمندی به منجی است و می‌افزاید:

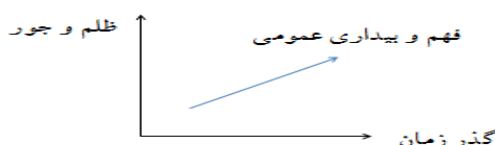
این احساس برای هر نظام دمکراسی خطرناک است و نیاز شدید به «وجود مرد سوار بر اسب سفید» ضرب‌المثل‌ها را هر چه بیشتر دامن می‌زند. (الوین تافلر و هایدی تافلر، ۱۳۸۰ش: ۶۹)^۱

پدیده یأس فراگیر اگرچه امری مطلوبی نیست اما محصول عملکرد بشر در دهه‌های اخیر است. البته محصول آن نوعی بیداری ظلم‌ستیز است که باید آن را یکی از مراحل پختگی بشریت دانست که در واقع نوعی قیام فکری و عملی بوده که یکی از مهم‌ترین فرصت‌های نظام انتظار و در عین حال از شروط بایسته ظهور منجی می‌باشد. بیداری‌هایی که در جهان رخ می‌نماید چه عربی باشد، چه اسلامی و چه انسانی، اگر همگی در برابر ظلم و جور ارباب زر و زور باشد، خود می‌تواند گامی بلند در زمینه‌سازی ظهور باشد. یعنی اگر خواست عمومی برون‌رفت از ظلم و جور موجود و مطالبه وضعیتی مطلوب و بهینه باشد، این مهم نهایت همگامی و هم‌آهنگی را با حقیقت «یَمَلَا الْأَرْضَ عَدْلًا وَ قِسْطًا كَمَا مَلَّتْ ظُلْمًا وَ جَوْرًا» (ابن بابویه القمی، بی‌تا: ۱۶۳؛ کلینی، ۱۴۰۵ق: ج ۱، ۳۳۸؛ ابن‌قتال نیسابوری، بی‌تا: ۱۰۰) رقم خواهد زد. بدین معنا که به ستوه آمدگی جهانیان از ظلم موجود و مایوس شدن از قدرت‌های مادی، زمینه‌سازی مهم برای ظهور عدل‌گستر بوده و در مدل SWOT فرصتی راهبردی در نظام انتظار است (پوررستمی، ۱۳۹۱: ۳۷). از این رو وعده‌ها و ادعاهای توخالی از یک سو و ظلم‌ها و زراندوزی‌های هژمونی زر و زور از سوی دیگر، موجب می‌شود نگاه و امید مردم دنیا نسبت به هژمونی سلطه کم‌رمق شده و به تدریج تبدیل به پدیده «یأس فراگیر» شود. به عنوان مثال

۱. یأس و توسری خوردن مردم از نظام سلطه موجود، یعنی آمریکا یکی از نمونه‌های روشن است به طوری که انتخابات اخیر آمریکا (۲۰۱۶)، کمترین میزان مشارکت مردمی در ۲۰ سال گذشته را نشان می‌دهد؛ یعنی تنها ۵۵ درصد شرکت کردند. ر.ک: <http://edition.cnn.com/2016/11/11/politics/popular-vote-turnout-2016>

عملکرد نامناسب حکام منطقه‌ای، یأس منطقه‌ای را رقم می‌زند و در پی آن بیداری منطقه‌ای که از آن تعبیر به بیداری اسلامی می‌شود، سر بر می‌آورد. شاید بتوان هشدار معصومین علیهم‌السلام را نسبت به ظهور طواغیت عرب (وَيْلٌ لِّطُغَاةِ الْعَرَبِ) را در همین راستا ارزیابی نمود؛ هشداری که بیشتر جنبه حکومتی و حاکمیتی داشته و سران عرب را مخاطب قرار می‌دهد.^۱ (نعمانی، ۱۳۹۷ق: ۱۹۴).

سیری گذرا در احوال و رفتار ملت‌ها نیز حاکی از آن است که با گذر زمان فهم و شعور عمومی نسبت به بایسته‌های ارزشی افزایش یافته است. اگرچه میزان این فهم عمومی از فراز و فرودهایی برخوردار بوده اما شیب منحنی رو به بالا بوده و هرچه به آخرالزمان نزدیک‌تر می‌شویم، نرخ این افزایش بیشتر است:

البته این بدان معنا نیست که روند ظلم و جور روند کاهشی به خود بگیرد بلکه اساساً این افزایش ظلم و جور است که فهم و شعور عمومی و حس ظلم‌ستیزی آنان را افزایش می‌دهد بدین معنا که روند افزایش ظلم با روند افزایش بیداری عمومی نسبت مستقیم دارد.

تهدیدها

تهدید، پدیده یا امری نامطلوب و مخاطره‌آمیز است که از برون، یک نظام یا سازمان را هدف قرار می‌دهد.

مهم‌ترین تهدید در نظام انتظار، تحریف و تخریب مؤلفه‌ها و شاخصه‌های نظام انتظار است. بر این اساس شاهد راه‌اندازی یک جنگ نرم و سخت همه‌جانبه با دو هدف عمده هستیم:

۱. باب ما روی فیما أمر به الشيعة من الصبر و الكف و الانتظار للفرج و ترك الاستعجال بأمر الله و تدبيره: وَ اللَّهُ لَكَأَيُّ أَنْظُرٍ إِلَيْهِ بَيْنَ الرُّكْنِ وَ الْمَقَامِ يَبَايِعُ النَّاسَ عَلَى كِتَابٍ جَدِيدٍ عَلَى الْعَرَبِ شَدِيدٌ وَقَالَ وَبَيْلٌ لِّطُغَاةِ الْعَرَبِ مِنْ شَرِّ قَدِ افْتَرَبَ.

۱. تخریب چهره اسلام ناب و اندیشه مهدویت

از نمونه‌های بارز آن می‌توان به انکار اصل وجود امام دوازدهم اشاره نمود. به نظر می‌رسد منشأ اصلی این انکار بزرگ، ابن حزم اندلسی بوده و در دوره‌های بعدی دیگران نیز از وی تأثیر پذیرفته‌اند. وی می‌نویسد:

برخی معتقدند مهدی در زمان حیات پدرش متولد شد و برخی تولد او را هنگام وفات پدر و دیگران بعد از وفات پدر یکی می‌دانند. مادرش نرجس است و دیگری نام او را سوسن و دیگری صیقل می‌داند. ولی اینها همه حدس است و امام حسن عسکری علیه السلام فرزندی برجای نگذاشت (ابن حزم، بی‌تا: ج ۳، ۱۸۱).

در حالی که این‌گونه اظهارات که عمدتاً خوراک نظام سلطه و رسانه‌های زنجیره‌ای آنها می‌شود، از جهاتی چند قابل خدشه است که از جمله آنها اعلام امام حسن عسکری علیه السلام مبنی بر تولد فرزند بزرگوارش است که روایات زیادی از طریق ثقات و بزرگان شیعه در این مورد وجود دارد (کلینی، ۱۴۰۵: ج ۱، ۲۶۴). افزون بر آن شهادت قابله حضرت یعنی حکیمه دختر امام جواد علیه السلام و عمه امام حسن عسکری علیه السلام است که به ولادت مهدی علیه السلام گواهی داده است (همو: ۲۶۶). همچنین کسانی که امام مهدی علیه السلام را دیده‌اند - چه در زمان حیات امام حسن عسکری علیه السلام یا بعد از آن هستند - بسیار هستند که پژوهشگران توانسته‌اند ۷۹ نفر از کسانی که در شهرهای مختلف امام را زیارت کرده‌اند، استخراج نمایند. (هاشم العمیدی، ۱۴۱۵ق: ج ۱، ۵۴۸-۵۶۱).

۲. تخریب شخصیتی و تهدید شخصی منجی موعود

در همین راستا به وضوح مشاهده می‌شود که دشمنان، سیاست راهبردی خود را تخریب و تحریف شخصیت امام مهدی عج و ویژگی‌های او قرار داده‌اند. در این شیوه از ابتدا مهدی علیه السلام را موجودیتی خطرناک و آسیب‌زا برای صلح و امنیت جهان به ویژه کشورهای غربی معرفی می‌کند و از آن‌جا که آرمان عدالت خواهانه و صلح‌مدار امام مهدی علیه السلام با این امر تضاد دارد، معمولاً برای اثبات چنین فرضی، شبکه اطلاع‌رسانی به خبرسازی و تحلیل هدفمند روی می‌آورد. نمونه این‌گونه رویکرد رسانه‌ای هر از چندگاهی به ویژه در مناسبتی که ندای منجی خواهی در کشوری اسلامی به پا می‌شود و یا کشوری همچون ایران به فن‌آوری نوینی دست می‌یابد، به طور مکرر دیده می‌شود. به عنوان نمونه سایت

اطلاع‌رسانی World Net Daily^۱ که مجله معروف Front Page را منتشر می‌کند، در قالب خبری تحلیلی^۲ به بررسی پیشرفتهای اخیر ایران در فن‌آوری‌های مختلف از جمله فن‌آوری هسته‌ای می‌پردازد و چنین می‌نویسد:

رهبر عالی ایران، آیه‌الله خامنه‌ای جلسات مخفیانه مختلفی با مشاوران نظامی و اقتصادی خود در روزهای گذشته برگزار کرده است تا امکان جنگ با ایالات متحده را بررسی نماید... چنان‌چه از {آیه‌الله} خامنه‌ای شنیده شده ظهور آخرین منجی موعود اسلامی - دوازدهمین امام شیعیان امام مهدی عجل‌الله تعالی فرجه‌الشریف - نزدیک است و اقدامات ویژه‌ای برای حفاظت از رژیم ایران در رخدادهای آینده لازم است. مهدی بنابر عقاید شیعیان در زمان آرماگدون ظهور خواهد نمود.

همان‌گونه که دیده می‌شود این خبر بدون اشاره به هیچ منبع خبری قابل اعتماد، ادعا می‌کند ایران در حال آماده‌سازی جنگ با کشورهای غربی است و این امر را به ظهور امام مهدی عجل‌الله تعالی فرجه‌الشریف مرتبط می‌داند. ادامه خبرسازی این شبکه اطلاع‌رسانی جالب توجه است:

بنا به گزارشات رسیده، نیروهای گزینش شده سپاه پاسداران و بسیج تحت نیروی ویژه‌ای با نام «سربازان امام مهدی عجل‌الله تعالی فرجه‌الشریف» آموزش دیده‌اند و مسئولیت‌های امنیتی و حفاظت از حکومت ایران از شورش‌ها را بر عهده داشته‌اند. به بسیاری نیروهای سپاه پاسداران و بسیج گفته شده است که امام دوازدهم اکنون بر روی زمین است و در جریان پیروزی حزب الله بر اسرائیل در سال ۲۰۰۶ به یاری حزب الله آمده و به زودی پس از آماده شدن محیط، حضور خود را به صورت عمومی علنی خواهد کرد.

همان‌گونه که مشاهده می‌شود نویسنده خبر فوق با ترکیب خبرهایی از منابع نامشخص با اطلاعاتی نادرست سعی در ایجاد ترس و وحشت از ایران و امام مهدی عجل‌الله تعالی فرجه‌الشریف دارد تا بهره‌برداری موردنظر خود را از آن کسب نماید.^۳

در کنار سیاست ترور شخصیتی، سیاست تهدید و ترور شخصی امام نیز در دستور کار دشمنان موعود قرار دارد. به دیگر بیان، مسئله تهدید جانی امام موضوعی است که حتی یکی از علل غیبت مهدی عجل‌الله تعالی فرجه‌الشریف قلمداد شده است. بر همین اساس است که تا شرایط فراهم نگردد و

1. <http://www.wnd.com>

2. Reza Kahlili, "Iran preparing now for Armageddon", <http://www.wnd.com/2012/01/iran-preparing-now-for-armageddon>

۳. ر. ک: زهیر دهقانی آرانی، رویکرد پایگاه‌های اطلاع‌رسانی غرب درباره موعود شیعه، در مصاحبه با خبرگزاری فارس، تیر ۱۳۹۴ ش. <http://www.farsnews.com>

ظرفیت‌های جبهه حق به نصاب نرسد، ظهور امام نیز تحقق نخواهد یافت. وقتی راوی از امام صادق علیه السلام، در مورد علت غیبت امام عصر علیه السلام سؤال می‌کند، آن حضرت می‌فرماید:

يخاف على نفسه الذبح (صدوق، ۱۴۰۵: ۴۸۲-۴۸۱)؛
بدین خاطر که او از قربانی شدن خویش هراس دارد.

از این رو یکی از مؤلفه‌های جدی نظام انتظار، موضوع تهدید سخت و نرم اندیشه مهدوی و شخصیت منجی است. این مهم ریشه در این واقعیت تلخ دارد که در دوران قبل از ظهور و در آستانه ظهور، حاکمیت دنیا و امکانات و تجهیزات مادی و رسانه‌ای در دست ارباب زر و زور است و بدین وسیله اسباب تهدید، ناامنی و فساد را در زمین رقم می‌زنند. همین‌طور که در روایات بدین موضوع اشاره شده است که مهدی علیه السلام هنگامی قیام می‌کند که زمام کارهای جامعه در دست ستمکاران باشد (ابن طاووس، ۱۳۸۰ ش: ۷۷).

به نظر می‌رسد پدیده دجال‌یسم را باید در همین راستا ارزیابی کرد. تحقیقات نشان می‌دهد از جمله مصادیق بارز دجال در آموزه‌های روایی، در واقع نه یک فرد بلکه همان جریان دجال‌یسم است که هدف اصلی خود را مبارزه با منجی و تهدید جریان جبهه حق تعریف کرده است. بر اساس قرائن روایی هر پیامبری قوم خود را از فتنه دجال بر حذر داشته و پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم نیز امت خود را نسبت به فتنه دجال هشدار داده است (صدوق، ۱۴۰۵: ۵۲۹؛ راوندی، بی‌تا: ج ۳، ۱۱۴۲).^۱ از این رو سخن از دجالان گوناگون است که بارزترین آنها دجال آخرالزمان می‌باشد. به نظر برخی از دانشمندان پیش از ظهور مهدی علیه السلام نیز هر قدر زمینه‌های فکری، روانی و اجتماعی در سطح جهانی آماده‌تر گردد، فعالیت این دجالان و تهدیدات آنها که یکی بعد از دیگری ظهور می‌کنند، افزایش می‌یابد تا این‌که در پیشرفت زمینه‌های انقلاب جهانی مهدی علیه السلام و فقه ایجاد نمایند. (مکارم شیرازی، ۱۳۸۰ ش: ۱۷۵). در برخی از منابع یکی از شاخصه‌ها و نشانه‌های دشمنان و مبغضین اهل بیت علیهم السلام، ایمان آنها به دجال معرفی شده است. و این موضوعی است که أحمد بن محمد بن خالد البرقی در محاسن (برقی، بی‌تا: ج ۱، ۹۰) و شیخ مفید در امالی (۱۴۰۳: ۱۲۶) و شیخ طوسی در امالی (طوسی، ۱۴۱۴: ۶۴۹) در

۱. ما بعث الله نبيا الا وقد انذر قومه الدجال يا انه لم يكن بعد نوح الا انذر قومه الدجال و اني انذركموه.

۲. به نقل از امام صادق علیه السلام و او به نقل از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم من أبغضنا أهل البيت بعثه الله يهوديا، قيل: يا رسول الله وان شهد الشهداء؟ قال: نعم، انما احتجب بهاتين الكلمتين عن سفك دمه، أو يؤدى الجزية و هو صاغر، ثم قال: من أبغضنا أهل البيت بعثه الله يهوديا، قيل: وكيف يا رسول الله؟ قال: ان أدرك الدجال آمن به.

۳. أيها الناس، من أبغضنا أهل البيت بعثه الله يوم القيامة يهوديا، وإن أدرك الدجال آمن به، وإن لم يدركه بعث من قبره

کتاب امالی خود روایات آن را نقل کرده‌اند. پیامبر ﷺ می‌فرماید:

هر کس با ما اهل بیت علیهم‌السلام دشمنی کند خدا او را روز قیامت یهودی مبعوث کرده و اگر در زمان دجال باشد، با او خواهد بود و اگر قبل از آن بمیرد، خدا او را در قبرش برمی‌انگیزد و او به دجال ایمان می‌آورد (مجلسی، ۱۴۰۳: ۱۶۰).

با توجه به این روایت به نظر می‌رسد میان اهل بیت، یهودیت و دجال ارتباطی باشد و بر این اساس چند نکته شایان ذکر است:

۱. تشبیهات و وجه شبه در کلام معصومین هدفمند و حکیمانه بوده و حاکی از آن است که دشمنان اهل بیت و ولایت یک نوع ارتباط و سختی با یهودیان دارند؛
۲. یکی از شاخصه‌های یهودیان و دشمنان ولایت، ایمان و گرایش به دجال است؛
۳. اقدامات و نقشه‌های شوم دجال را باید همسو و هم راستا با یهودیان و دشمنان ولایت ارزیابی نمود. (پوررستمی، ۱۳۸۹ ش)

به هر روی تهدیدات نرم و سخت دشمنان همواره متوجه نظام انتظار بوده و شواهد تاریخی نشان می‌دهد که آنها از هیچ تلاشی برای چنگ اندازی به چهره نظام مهدوی فروگذار نکرده و نمی‌کنند. از این رو لازم است جبهه زمینه‌ساز، در کنار ظرفیت‌ها و فرصت‌ها، تهدیدات را هم مورد توجه جدی قرار دهد و برای مبارزه با آن در دو عرصه نرم و سخت برنامه‌ریزی و اقدام نماید.

تحلیل راهبردهای نظام انتظار

در مدل راهبردی SWOT، راهبردهای اتخاذی بر اساس نمودار ماتریس SWOT، استنباط و استخراج می‌شود. این ماتریس یکی از ابزارهای مهمی است که مدیران به وسیله آن اطلاعات را مقایسه کرده و می‌توانند با استفاده از آن چهار نوع راهبرد ارایه نمایند: راهبردهای SO، راهبردهای WO، راهبردهای ST و راهبردهای WT. مقایسه کردن عوامل اصلی داخلی و خارجی از مشکل‌ترین بخش‌های تهیه ماتریس نقاط قوت و نقاط ضعف و فرصت‌ها و تهدیدها است و به قضاوت‌های خوبی نیاز دارد.

در پیاده‌سازی راهبردهای SO سازمان با استفاده از نقاط قوت داخلی می‌کوشد از فرصت‌های خارجی بهره‌برداری نماید. همه مدیران ترجیح می‌دهند سازمانشان در موقعیتی

قرار گیرد که بتوانند با استفاده از نقاط قوت داخلی از رویدادها و روندهای خارجی بهره‌برداری نمایند. هدف راهبردهای WO این است که سازمان با بهره‌برداری از فرصت‌های موجود در محیط خارج بکوشد نقاط ضعف داخلی را بهبود بخشد. گاهی در خارج از سازمان فرصت‌های بسیار مناسبی وجود دارد، ولی سازمان به سبب داشتن ضعف داخلی نمی‌تواند از این فرصت‌ها بهره‌برداری نماید. سازمان‌ها در پیاده‌سازی راهبردهای ST می‌کوشند با استفاده از نقاط قوت خود اثرات ناشی از تهدیدهای موجود در محیط خارج را کاهش دهند یا آنها را از بین ببرند. اما سازمان‌هایی که راهبرد WT را به اجرا در می‌آورند، حالت تدافعی به خود می‌گیرند و هدف کم کردن نقاط ضعف داخلی و پرهیز از تهدیدهای ناشی از محیط خارجی است. سازمانی که دارای نقاط ضعف داخلی می‌باشد و با تهدیدهای بسیار زیادی در محیط خارج روبه‌رو می‌شود در موضعی مخاطره‌آمیز قرار خواهد گرفت.

در شکل زیر یک جدول از ماتریس تهدیدها، فرصت‌ها، نقاط قوت و نقاط ضعف ارائه شده است. همان‌گونه که شکل نشان می‌دهد، چهارخانه دارای عامل اصلی هستند، چهارخانه راهبردها را نشان می‌دهند و یک خانه سفید یا خالی است (خانه بالا سمت راست). چهارخانه‌ای که نشان‌دهنده راهبردها هستند دارای عنوان‌های SO، WO، ST و WT می‌باشند و پس از تکمیل شدن چهارخانه‌ای که دارای عامل اصلی هستند (یعنی خانه‌های S، W، O و T) این خانه‌ها به وجود می‌آیند. (رحمتی و حسینی فرد، ۱۳۹۵: ۱۶۳-۱۶۷)

نقاط قوت (S):	نقاط ضعف (T):	
راهبردهای (SO):	راهبردهای (WO):	فرصت (O):
بهره‌جستن از نقاط قوت جهت بهره‌برداری از فرصت‌ها	بهره‌جستن از فرصت‌ها جهت رفع نقاط ضعف	
راهبردهای (ST):	راهبردهای (WT):	تهدیدها (T):
دوری از تهدیدها، با استفاده از نقاط قوت	کاهش نقاط ضعف و پرهیز از تهدیدها	

از بحث‌های تحلیلی فوق چنین به دست می‌آید که نظام انتظار نیز همانند هر نظامی دیگر واجد این چهار راهبرد است و برای رسیدن به اهداف ترسیم شده لازم است راهبردهایی به کار گرفته شود. در واقع جامعه منتظر و جبهه زمینه‌ساز، برای تحقق بیش از پیش نصاب‌های ظهور راهی جز کاربست این راهبردها و راهکارها ندارند که مهم‌ترین آنها به شرح ذیل است:

راهبرد SO در نظام انتظار، «راهبرد تقویت - هدایت» است، بدین معنا که ظرفیت‌های این بخش از جمله نظام قدرتمند شیعی باید بیش از پیش تقویت گردد. از این رو علی‌رغم برخی از شبهات، نه تنها نباید از نظام اسلامی قدرتمند دست شست، بلکه باید بر توان، کارایی و نفوذ آن افزود. از سوی دیگر لازم است مهم‌ترین فرصت‌فراروی نظام انتظار یعنی یأس از هژمونی

موجود و بیداری منطقه‌ای و فرمانطقه‌ای در جهت اهداف نظام انتظار، هدایت گردد. هدایت به معنای جهت‌بخشی و تعالی‌بخشی به بیداری ملت‌ها است تا زمینه موج سواری و ایجاد انحراف توسط نظام سلطه رفع و دفع گردد.

مهم‌ترین راهبرد wo، اتخاذ «راهبرد رفع - هدایت» است. بدین معنا که لازم است چالش‌ها و موانعی که جامعه منتظر شیعه بدان مبتلا گشته رفع گردند که از جمله آنها آسیب فراموش عهدی بود و از مصادیق آن، عدم اجتماع و همدلی بایسته منتظران، حول محور دین و دین‌شناسان است. در عین حال، می‌توان از فرصت بیداری زمینه‌ساز برای راهبرد رفع نیز استفاده نمود. به عنوان مثال هدایت ملت‌های بیدار گشته به سوی دین و دین‌شناسان حقیقی از جمله مصادیق راهبرد رفع - هدایت است. وگرنه نظام سلطه و زمینه‌سوز خواهد توانست، در پدیده بیداری و یأس فراگیر، انحراف ایجاد کرده و آن را به سمت و سوی اهداف خود مصادره نماید. از این رو لازم است مجموعه امکانات نظام و نسخه‌های فردی و فرافرادی برای پیشبرد راهبرد رفع - هدایت بسیج شوند.

راهبرد st در نظام انتظار، راهبرد «تقویت - دفع» است. این بدان معناست که از ظرفیت‌های نظام و دولت مقتدر اسلامی برای دفع تهدیدات فراروی نظام انتظار استفاده حداکثری گردد. چرا که در زمان غیبت علاوه بر آمادگی فکری، آمادگی فیزیکی و دفاعی نیز امری زمینه‌ساز است. به عنوان مثال در روایتی از امام صادق علیه السلام نقل شده است که مومن این آمادگی را در خود ایجاد نماید ولو با ذخیره یک تیر. (نعمانی، ۱۳۹۷ق: ۳۲۰)^۱ این دست از روایات حاوی این نکته است که ایجاد چنین سازوکارهایی حتی به اندازه یک تیر می‌تواند به نوعی در تعجیل امر فرج نقش‌آفرینی نماید و راهبرد تقویت - دفع به معنای دفع تهدیدات دشمن با تقویت نظام اسلامی است. در واقع نظام ولایی نه با یک تیر و هزار تیر بلکه بسان یک پایگاه قدرتمند با تمامی امکانات و قوای هوایی، زمینی و دریایی در خدمت نظام انتظار و رفع تهدیدات خواهد بود.

آخرین راهبرد اتخاذی در مدل SWOT، wt است که یکی از مهم‌ترین مصادیق آنها در نظام انتظار، راهبرد «رفع - دفع» است. این راهبرد از یک سو بر رفع آسیب‌های داخلی نظام انتظار پای می‌فشارد و از سوی دیگر مجموعه راهکارها را برای دفع و پاسخگویی به تهدیدات به کار می‌گیرد. به عنوان مثال انسجام حول محور ولایت و نظام ولایی به منظور حفظ حرم و حریم

۱. عن أبي بصير، قال: قال أبو عبد الله عليه السلام: ليعدن أحدكم لخروج القائم ولو سهما... .

کیان اسلامی یکی از مهم ترین و کارآمدترین راهبردها در نظام انتظار قلمداد می شود که تهدیدات نرم و سخت دشمن را کم رmq کرده و مانع هضم ملت ها در هاضمه نظام سلطه و سناریوی جهانی سازی آنها خواهد شد.

نتیجه گیری

یکی از روش های تحلیل نظام منسجم انتظار، تحلیل های راهبردی با مدل swot است که نظام انتظار را از چهار مؤلفه اساسی برخوردار می سازد: ظرفیت ها و آسیب ها (مؤلفه های درون سیستمی) فرصت ها و تهدیدها (مؤلفه های برون سیستمی). این نگرش سیستمی به «نظام انتظار» از جهاتی چند حائز اهمیت است که از جمله آنها پیش بینی روند زمینه سازی و ارزیابی نصاب های ظهور است.

راه آورد این تحقیق بر اساس راهبردهای چهارگانه مدل swot، یعنی so-wo-st-wt ارائه چهار راهبرد مهم در نظام انتظار است که عبارتند از: راهبرد «تقویت - هدایت» برای so، راهبرد «رفع - هدایت» برای wo، راهبرد «تقویت - دفع» برای st و راهبرد «رفع - دفع» برای wt.

بنابراین به باور نویسنده، نظام انتظار در عصر کنونی، در تطابق و همگونی معنادار با آموزه های روایی شیعه بوده و در مجموعه نظامی «مطلوب» و «زمینه ساز» نسبت به هدف خود

یعنی ظهور ارزیابی می‌شود. چرا که ظرفیت‌ها و فرصت‌ها در جهت نظام انتظار و زمینه‌سازی بوده و مؤلفه تهدید نیز با توجه به رشد فزاینده نظام قدرتمند شیعی در عرصه‌های گوناگون علمی و دفاعی، کم‌رنگ‌تر و کم‌رمق‌تر خواهد شد. تنها مؤلفه‌ای که جای نگرانی است و باید بدان اهتمام ورزید مؤلفه آسیب درون سیستمی و نمونه بارز آن یعنی خطر بدعهدی با مهدی موعود عجل‌الله تعالی فرجه‌ه است که صبر و بصر بیش از پیش شیعیان را می‌طلبد. البته شایان ذکر است که تهدیدات فراروی نظام انتظار الزاماً از موانع ظهور قلمداد نمی‌شود، بلکه حسب آموزه‌های روایی از نشانه‌ها و حتی شرایط ظهور به شمار می‌آید. چرا که در مضامین روایی، آستانه ظهور، برهه‌ای معرفی شده که زمین از ظلم و فساد لبریز خواهد شد.

منابع

قرآن کریم

نهج البلاغه

- ابن بابویه القمی، علی، الامامة والتبصرة من الحيرة، قم، مدرسة الامام الهادی علیه السلام، بی تا.
- ابن حزم اندلسی، أبو محمد علی بن أحمد بن سعید، الفصل فی الملل والأهواء والنحل، قاهره، مكتبة الخانجي، بی تا.
- ابن طاووس، علی بن موسی، الملاحم والفتن، تهران، اسلامیه، ۱۳۸۰ ش.
- ابن فتال نيسابوری، محمد، روضة الواعظین، تحقیق: سید محمد مهدی خراسان، قم، منشورات الرضی، بی تا.
- ابن ماجه، محمد بن یزید، سنن، بیروت، دارالفکر، بی جا، بی تا.
- ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، قم، نشر ادب الحوزه، ۱۴۰۵ ق.
- اربلی، ابن ابی الفتح، کشف الغمة، بیروت، دارالاضواء، ۱۹۸۵ م.
- الوین تافلر وهایدی تافلر، به سوی تمدن جدید، ترجمه: محمدرضا جعفری، تهران نشر علم، ۱۳۸۰ ش.
- ایچی اومی، کن، تفکر یک استراتژیک، مترجم: داود عسگریان حقیقی، تهران، سازمان مدیریت صنعتی، ۱۳۷۱ ش.
- برقی، احمد بن محمد، المحاسن، تحقیق: سید جلال الدین حسینی، بی جا، دارالکتب الاسلامیه، بی تا.
- پور رستمی، حامد، حکومت ولایی وزمینہ سازی ظهور، فصل نامه مشرق موعود، سال چهارم، شماره ۱۳، ۱۳۸۹ ش.
- _____، تحلیل تعلیلی از بیداری زمینہ ساز با تکیه بر آموزه های رضوی، انتظار موعود، شماره ۳۷، ۱۳۹۱ ش.
- پورسید آقایی، سیدمسعود، دین و نظام سازی در نگاه استاد علی صفایی حائری، قم، انتشارات لیلة القدر، ۱۳۸۹ ش.
- هاشم العمیدی، ثامر، دفاع عن الکافی، قم، مرکز الغدير للدراسات الاسلامیه، ۱۴۱۵ ق.
- حسینی تهرانی، سیدمحمدحسین، امام شناسی، مشهد، انتشارات علامه طباطبایی، سوم، ۱۴۲۶ ق.
- خمینی، روح الله، صحیفه نور، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی رحمته الله علیه، بی تا.

- داوری، دردانه و شانه‌ساززاده، محمدحسن، مدیریت استراتژیک، تهران، آتنا، ۱۳۸۰ ش.
- دیوید، فرد آر، مدیریت استراتژیک، ترجمه: علی پارسائیان و سیدمحمد اعرابی، تهران، دفتر پژوهش‌های فرهنگی، ۱۳۷۹ ش.
- دهقانی آرانی، زهیر، رویکرد پایگاه‌های اطلاع‌رسانی غرب درباره موعود شیعه، در مصاحبه با خبرگزاری فارس، ۱۳۹۴ ش.
- راوندی، قطب‌الدین، الخرائج والجرائح، قم، مدرسة الامام المهدي عنه السلام، بی‌تا.
- رحمتی، محمدحسین؛ حسینی فرد، سیدمجتبی، راهنمای عملی پیاده‌سازی مدیریت راهبردی، تهران، انتشارات سلوک جوان، اول، ۱۳۹۵ ش.
- سیدرضی، محمد، تلخیص البیان، بیروت، دارالاضواء، بی‌تا.
- صدوق، محمد، کمال‌الدین و تمام‌النعمة، قم، مؤسسه النشر الاسلامی، ۱۴۰۵ ق.
- طبرسی، احمدبن علی، الاحتجاج، نجف، دارالنعمان، ۱۳۶۸ ق.
- طوسی، محمدبن حسن، تهذیب الاحکام، تحقیق: سیدحسن خرسان، بی‌جا، دارالکتب الاسلامیة، ۱۳۶۵ ش.
- طوسی، محمدبن حسن، الغیبة، قم، مؤسسة المعارف الاسلامیة، ۱۴۱۱ ق.
- _____، الامالی، قم، دارالثقافة، ۱۴۱۴ ق.
- عمیدی، سید ثامر هاشم، درانتظار قفنوس، ترجمه و تحقیق: مهدی علیزاده، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی رحمته الله علیه، ۱۳۸۲ ش.
- فخر رازی، محمد، مفاتیح‌الغیب، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۴۲۰ ق.
- فیض، داود، بررسی جایگاه علوم انسانی در نظام آموزشی، پژوهشی و مدیریتی کشور و ارائه راهکارهای ارتقاء آن با استفاده از مدل SWOT، نشریه کنگره علوم انسانی، ۱۳۸۷ ش.
- کلینی، محمدبن یعقوب، الکافی، تصحیح: علی‌اکبر غفاری، بیروت، دارالاضواء، ۱۴۰۵ ق.
- مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، بیروت، مؤسسه الوفاء، ۱۴۰۳ ق.
- مکارم شیرازی، ناصر، حکومت جهانی مهدی عنه السلام، قم، انتشارات نسل جوان، ۱۳۸۰ ش.
- مفید، محمد، الامالی، تحقیق: علی‌اکبر غفاری، قم، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۰۳ ق.
- _____، المزار، قم، مدرسة الامام المهدي عنه السلام، بی‌تا.
- _____، الفصول العشرة، بیروت، دارالمفید، ۱۴۱۴ ق.
- مولایی هاشجین، نصرالله؛ زاهد دافچاهی، کبری، برنامه ریزی توسعه یکپارچه روستایی با

- بهره‌گیری از مدل تحلیلی SWOT در بخش خمام شهرستان رشت، آمایش محیط، دانشگاه آزاد
ملایر، شماره ۹، ۱۳۸۹ ش.
- نعمانی، محمد بن ابراهیم، الغیبة، تحقیق: علی اکبر غفاری، تهران، مكتبة الصدوق،
۱۳۹۷ ق.
- واخ، یوآخیم، جامعه‌شناسی دین، ترجمه جمشید آزادگان، تهران، سمت، ۱۳۹۴ ش.
- Henry Mintzberg and James A. Waters Of Strategies, Deliberate and Emergent
Strategic Management Journal Vol. 6, No. 3 (Jul. - Sep. , 1985), pp. 257-272
- Robert wuthnow, Islam, Muslims and Twentieth century, Encyclopedia of
politics and religion, Washington, 1998.
- <http://horizon.unc.edu/projects/seminars/futuresresearch/strategic.html>
- <http://edition.cnn.com/2016/11/11/politics/popular-vote-turnout-2016>

